

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Čeština v komunikaci neslyšících

Bakalářská práce

Linda Patočková

Předložky času v psaném projevu českých neslyšících

Time Prepositions in Writings of Czech Deaf

Praha 2011

vedoucí práce: PhDr. Anna Cícha Hronová

Poděkování

Děkuji PhDr. Anně Cícha Hronové za odborné vedení při psaní této bakalářské práce. Dále děkuji svým kolegům, kteří mi ochotně poskytli texty neslyšících, všem ředitelům škol, učitelům a jejich žákům a studentům za umožnění mého výzkumu, Dianě Benediktové a Kláře Richterové, které mi poskytly své absolventské práce v elektronické podobě, čímž mi ušetřily mnoho času, a v neposlední řadě Janu Wirthovi, který mi pomohl při překladu vět do českého znakového jazyka a stal se figurantem ve videu překladového cvičení.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 26. 7. 2011

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Katedra / ústav: Ústav českého jazyka a teorie komunikace

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení studenta: Linda Patočková

Datum narození: 25. 1. 1985

Kontaktní adresa: Anglická 521/4, 12000 Praha 2

Obor studia / kombinace: Čeština v komunikaci neslyšících

Diplomní obor: Čeština v komunikaci neslyšících

Název práce v češtině: Předložky času v psaném projevu českých neslyšících

Název práce v angličtině: Time Prepositions in Writings of Czech Deaf

Vedoucí práce: PhDr. Anna Cícha Hronová

Pokyny k vypracování:

1. Studium odborné literatury o jazykovém vzdělávání a jazykové gramotnosti neslyšících.
2. Studium zejména materiálů vztahujících se k nabývání češtiny jako druhého, resp. cizího jazyka – učebnice pro cizince, metodické příručky, manuály pro učitele, odborná literatura vztahující se k tématu výuky češtiny jako cizího jazyka.
3. Popis pravidel užívání předložek ve vyjadřování času.
4. Na základě analýzy vzorku textů neslyšících a testu zpracovaného pro výzkumné účely BP vyhodnotit chyby v užívání předložek času, hypotéza příčiny vzniku chyb.

Doporučená literatura:

- BISCHOFOVÁ, J.; HASIL, J.; HRDLIČKA, M.; KRAMÁŘOVÁ, J. *Čeština pro středně a více pokročilé*. Praha : Karolinum, 2008.
- GREGORY, S. – KNIGHT, P. – MCCracken, W. – POWERS, S. – WATSON, L. (eds.) (2001): *Problémy vzdělávání sluchově postižených*. Praha : Desktop Publishing FF UK.
- HASIL, J.; BISCHOFOVÁ, J. *Čeština pro středně a více pokročilé*. Praha : Karolinum, 1997.
- HOLÁ, L.; BOŘILOVÁ, P. *Česky krok za krokem 2*. Praha : Akropolis, 2009.
- HRDLIČKA, M.: *Předložky ve výuce ČJ jako cizího jazyka*. Praha : UK FF, 2000.
- HRDLIČKA, M.; BISCHOFOVÁ, J.: *Čeština pro cizince a azylanty B1. Metodika* (Czech for Foreigners and Immigrants B1. The Methodology); 1. vyd. 2007, Praha : MŠMT ČR, SOZE.
- HRONOVÁ, A.; KOSINOVÁ, B., SPILKOVÁ, M. *Český jazyk v legendách*. Praha, Jazykové centrum Ulita, 2007.
- HRUBÝ, J. Schopnost číst a závažnost sluchové vady. Praha : *Info-Zpravodaj*, 1, 1998 s. 24–27.
- HRUBÝ, J.; NOUZOVÁ, M. (1997): Testování vědomostí sluchově postižených žáků v USA. *Speciální pedagogika*, 7, s. 26–63.
- KOMORNÁ, M. Sociolingvistické a pragmatické aspekty výuky češtiny jako cizího jazyka. *Info-Zpravodaj*, 2, 2008, s. 16–18.
- KUCHLER, K.; VELEHRADSKÁ, O. (1998): Průzkum čtenářských dovedností na školách pro děti s vadami sluchu. *Info-Zpravodaj*, 6, s. 22–23.
- MACUROVÁ, A. (1994b): Náš – jejich jazyk a naše vzájemná komunikace. *Naše řeč*, 77, s. 44–55.
- MACUROVÁ, A. (1995): ... protože já bavím spolu vypravovat (Komunikace v dopisech českých neslyšících), *Slovo a slovesnost*, 56, s. 23–33.
- MACUROVÁ, A. (1997): Komunikace neslyšících: možnosti, které čekají [online]. Dostupný online na WWW: <<http://ruce.cz/clanky/13>>. Cit. 29. 9. 2007.
- MACUROVÁ, A. (1998a): Naše řeč? *Naše řeč*, 81, s. 179–188.
- MACUROVÁ, A. (1998b): Nová slova já neznám. Slova (a jazyk) v dopisech českých neslyšících. *Čeština doma a ve světě*, 6, s. 109–112.

- MACUROVÁ, A. (1999): Předpoklady čtení. In: *Četba sluchově postižených*. Praha : FRPSP, s. 35–42.
- MACUROVÁ, A. (2006a): Jazyky v komunikaci neslyšících: český znakový jazyk a psaná čeština. In: *Vzdělávání sluchově postižených*. Praha : MŠMT.
- MACUROVÁ, A. (2006b): Komunikace, psaná čeština a čeští neslyšící. Problémy interkulturního porozumění [online]. Dostupný online na adrese: <<http://ruce.cz/clanky/63>>. Cit. 29. 9. 2007.
- MATULA, O.: *Český den*. Dostupný online na WWW: <http://www.varianty.cz/download/pdf/pdfs_11.pdf>. Cit. 3. 1. 2011.
- MŮHLOVÁ, K. (1990): *Hodnocení čtenářských dovedností u těžce sluchově postižených žáků* [diplomová práce]. Praha: Katedra speciální pedagogiky PedF UK.
- PETRÁŇOVÁ, R. a kol. *Čeština pro neslyšící: Předložky 3. pád*. [CD ROM] Praha : Pevnost, 2004.
- PETRÁŇOVÁ, R. a kol. *Čeština pro neslyšící: Předložky 7. pád*. [CD ROM] Praha : Pevnost, 2007.
- PETRÁŇOVÁ, R. a kol. *Čeština pro neslyšící: Předložky 4. pád*. [CD ROM] Praha : Pevnost, 2008.
- POLÁKOVÁ, M. (2000): *Čtení s porozuměním? (Čeští neslyšící a české texty)* [diplomová práce]. Praha: ÚČJTK FF UK.
- QUIGLEY, S. P.; PAUL, P., V. (1984): *Language and Deafness*. San Diego: College-Hill Press.
- RACKOVÁ, M. (1996): *České sloveso v psaných projevech českých neslyšících* [diplomová práce]. Praha: Katedra českého jazyka FF UK.
- SCHIRMER, B. B. (1994): *Language and Literacy Development in Children Who are Deaf*. New York .
- STRAKOVÁ, J.; TOMÁŠEK, V. (1995): *Mezinárodní studie čtenářské gramotnosti a její realizace v České republice*. Praha : ÚIV.
- ŠEBKOVÁ, H. (2008): *Psaná čeština českých neslyšících v internetové komunikaci* [diplomová práce]. Praha : ÚČJTK FF UK.
- ŠVAMBERK, Z. *Cvičebnice češtiny pro zahraniční studenty – nebohemisty*. 1. část. Praha : Karolinum, 1998.
- WAGNEROVÁ, J. (2008): *Kategorie rodu v češtině českých neslyšících* [diplomová práce]. Praha : ÚČJTK FF UK.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá psanou češtinou neslyšících, konkrétně užíváním předložek času. Teoretická část shrnuje poznatky o rysech psané češtiny neslyšících obecně, popisuje vyjadřování času v českém jazyce a v českém znakovém jazyce a popisuje systém předložek v českém jazyce se zaměřením na předložky s časovým významem. Druhá, praktická část bakalářské práce obsahuje výzkum zaměřený na užívání předložek času v psaném projevu neslyšících. Výzkum zahrnuje analýzu textů neslyšících autorů a testování úrovně užívání předložkových vazeb s časovým významem u neslyšících žáků a studentů škol pro sluchově postižené. Práce se opírá o českou i zahraniční odbornou literaturu týkající se daných témat.

Annotation

The thesis deals with the written Czech language of the Czech Deaf, specifically with time prepositions. The theoretical part of the thesis summarizes knowledge about the written Czech language of the Czech Deaf, the ways of expressing tense in Czech language and in Czech sign language and gives the description of Czech prepositions, especially Czech time prepositions. The second part of the thesis is practical and includes the research focused on using time prepositions in writings of the Czech Deaf. The research includes the analysis of written texts and also testing of qualities in the usage of prepositional phrases by pupils and students of schools for the hearing-impaired. The thesis is based on Czech and foreign studies related to relevant topics.

Obsah

Úvod	9
1 Psaná čeština českých neslyšících	10
2 Vyjadřování času v českém jazyce	13
3 Vyjadřování času v českém znakovém jazyce	16
4 Předložky v českém jazyce	20
4.1 Předložky času	23
5 Výzkum	26
5.1 Analýza textů	28
5.1.1 Vyhodnocení analýzy textů	31
5.1.2 Závěry plynoucí z analýzy textů	36
5.2 Testování	38
5.2.1 Struktura testu	38
5.2.2 Průběh testování	41
5.2.3 Vyhodnocení testování	42
Závěr	54
Použitá literatura	55
Seznam příloh	57
Příloha 1	58
Příloha 2	130
Příloha 3	134
Příloha 4	218

Úvod

Ve své bakalářské práci se budu zabývat užíváním předložek času v psaném projevu neslyšících¹, což je zatím neprobádanou oblastí psané češtiny neslyšících.

Bakalářská práce je strukturována na dvě části. Teoretická část shrnuje obecné rysy psaného projevu neslyšících, uvádí informace o rozdílnostech mezi vyjadřováním času v českém a českém znakovém jazyce a samozřejmě také pravidla užívání českých předložek, především předložek s časovým významem. Tato část je postavena na kompilaci řady odborných materiálů českých a zahraničních autorů.

Praktická část práce zahrnuje výzkum užívání předložek času v psaném projevu neslyšících a je pro tuto práci stěžejní. Výzkum sestává z analýzy textů neslyšících a analýzy výsledků testu, který jsem sestavila pro tyto výzkumné účely a použila jej pro testování úrovně znalostí dané látky u neslyšících žáků a studentů škol pro sluchově postižené.

Poznatky plynoucí z výzkumu by měly upozornit na problematické jevy této oblasti psané češtiny neslyšících a být inspirací především učitelům českého jazyka pro případnou úpravu náplně hodin češtiny na školách pro sluchově postižené.

¹ Pojmem „neslyšící“ myslím takové sluchově postižené, kteří nevnímají fonémy mluvené řeči.

1 Psaná čeština českých neslyšících

Psaná čeština českých neslyšících je v posledních letech často diskutovaným tématem. Důvodem je uvědomění si skutečnosti, že čeští neslyšící mají s českým většinovým jazykem určité potíže, což je omezuje v jejich interakci s většinovou společností a klade jim překážky ve vzdělání.

Vzhledem k tomu, že o psané češtině českých neslyšících bylo v poslední době napsáno mnoho², shrnu na tomto místě jen základní charakteristiku odchylek v jejich psaném projevu a zaměřím se na dílčí problémy, které souvisí s tématem této práce.

Vycházet můžeme z typologie chyb podle Thompsona, s níž pracují např. Quigley a Paul (1994) a také někteří čeští autoři zabývající se psanou češtinou neslyšících³. Thompson vyděluje 4 základní typy odchylek v psaném projevu amerických neslyšících, a to **přidávání** slov nebo písmen (addition), **vynechávání** slov nebo písmen (omission), **nahrazování** (substitution) a **chybný slovosled** (order).

Stejně typy chyb můžeme pozorovat také u českých neslyšících (samozřejmě musíme přihlídnout k odlišnostem anglického a českého jazyka). Příkladem přidání u českých neslyšících je např.: „*Já jsem byla v minulý čas šla spala tři dny u babičky; Muž a žena se šli domů.*“ (Macurová, 1998, s. 183). Vynechání můžeme pozorovat např. ve větách: „*Tomáš domů, potom Sparta a slyšící; Prezident se choval; Úvodem mého tě nejsrdečnější zdravím; chlapec odvede do nemocnici*“ (Macurová, 1998, s. 183). Nahrazování je patrné např.: „*hluboké a nízké vody; já jsem pracovala cukroví*“ (Macurová, 1998, s. 183). A chybný slovosled se vyskytuje např. v podobě vět „*Oči svítily hnědé tmavé.; Učitelé nejsou dobře informováni zabývajícími se sluch. postižení dětmi.*“ (Benediktová, 2010, s. 17.)

V textech českých neslyšících se často setkáváme s **citacemi naučených větných konstrukcí**, které jsou napsány noremně i gramaticky správně, ovšem často nezapadají do kontextu (např. Macurová, 1995). Dalšími specifickými rysy textů neslyšících autorů

² Např. Benediktová (2010); Komorná (2008); Kuchler, Velehradská (1998); Macurová (1995); Macurová (1998); Macurová (1999); Poláková (2000), Poláková (2001); Richterová (2009); Šebková (2008); Wagnerová (2008).

³ Např. Benediktová (2010); Komorná (2008); Macurová (1998).

jsou **kratší větné konstrukce** (se souvětími se setkáváme jen výjimečně), texty jsou celkově kratší a „[...]často působí nesouvisle, nespojitě, věty do textu (i v souvětích) jsou skládány za sebe mechanicky, vztahy mezi nimi nejsou naznačeny spojovacími výrazy ani prostředky odkazování.“ (Komorná, 2008, s. 43).

Charakteristickými rysy těchto textů jsou dále⁴ **chyby ve valenci sloves a předložek** („musím ho důvěřovat“⁵); **záměna sloves označujících existenci a vlastnictví**, která je interferencí⁶ z českého znakového jazyka („potom má trochu unavená; já jsem byla narozeniny“⁷); **vypouštění sponových sloves** („prezident v Anglie; kolo nové“⁸); **lexikální vyjadřování času a dalších gramatických významů**, které mohou být také interferencemi z českého znakového jazyka („bude možná koupit motorku; bud' musí vydržet; ptá se bude domů“⁹); **absolutní zápor** („potom operace pracoval v dílně vůbec“¹⁰); **komolení slov** („smrtlivé oblečení“¹¹); **problémy s gramatickým rodem** a s tím související problémy se shodou podstatných a přídavných jmen a se shodou podmětu a přísudku („obývánk leží na velkém garážem“¹²); **nerozlišené užívání „proto“ a „protože“** („zítra pojedeme na vlaku lyžovat, proto zítra tu budou málo lidí, proto oni chodí do práce“¹³); **pisatelé textů k sobě v některých případech odkazují ve vokativu nebo ve 3. osobě singuláru** („Pavlo, bude za týden brzy vysvědčení; Pavla měla fotbal a potom nakupovala chodila do H.“¹⁴ – v obou příkladových větách je autorkou Pavla) nebo **k adresátovi odkazují ve 3. osobě singuláru** („Renata je moc fajn a prima holka“¹⁵); **absence pasivních konstrukcí** a další méně časté jevy.

Jak poukazuje např. Macurová (1998), v některých případech je složité nebo dokonce nemožné klasifikovat typ konkrétní chyby. Macurová (1998, s. 183) toto tvrzení ilustruje příkladem „Muž a žena se šli domů.“, což je možné klasifikovat buď jako přidání reflexivního morfému (*se*), nebo jako výpustku významového slovesa (např.

⁴ Srov. Komorná (2008); Macurová (1995); Macurová (1998).

⁵ Příklad cit. Komorná (2008, s. 43).

⁶ Interference je jev, při kterém dochází k promítání rysů mateřského jazyka do jazyka cizího.

⁷ Příklad cit. Macurová (1998, s. 184).

⁸ Příklad cit. Macurová (1998, s. 184).

⁹ Příklad cit. Macurová (1998, s. 184).

¹⁰ Příklad cit. Komorná (2008, s. 43).

¹¹ Příklad cit. Komorná (2008, s. 43).

¹² Příklad cit. Komorná (2008, s. 43).

¹³ Příklad cit. Macurová (1998, s. 184).

¹⁴ Příklad cit. Macurová (1995, s. 30).

¹⁵ Příklad cit. Macurová (1995, s. 30).

podívat, milovat). V textech českých neslyšících se těžko hodnotitelné odchylky vyskytují poměrně často, pomoci nám s tímto ovšem může znalost kontextu.

Výzkumem vyjadřování času v kontextu psané češtiny českých neslyšících se ve své diplomové práci zabývala Richterová (2009). Vzhledem k tématu mé práce je proto užitečné zastavit se u některých jejích výsledků, jako jsou:

„1. nejfrekventovanější prezentní model „prezentní tvar pomocného slovesa být (mít) a prezentní tvar slovesa plnovýznamového“, v němž se se subjektem shodují oba slovesné tvary (jsem myslím),

2. velmi rozšířený tvar infinitivu stojící na pozici určitých slovesných tvarů u všech tří časů,

3. převaha analytických tvarů, které obsahují slovesné tvary s nediskrepantními gramatickými

významy, jako např. vy byli přijeli [...]

4. velmi časté nahrazování časových tvarů jinými časovými tvary (např. prézens stojící za préteritem).“ (Richterová, 2009, s. 163).

Důležitost Richterová spatřuje také v interpretaci některých odchylek ve vyjadřování času coby důsledek interference ze znakového jazyka, který pracuje s časovými rámci¹⁶. Příkladem interference ve vyjádření minulého času je např. analytický tvar *„byl prohráli“*¹⁷, kde lze sledovat vliv českého znakového jazyka, který pro vyjadřování budoucnosti užívá mj. znak BYLO + plnovýznamové sloveso¹⁸. Obdobné ovlivňování podoby psané češtiny znakovým jazykem lze sledovat také v užívání futura. S interferencí se zde setkáme např. ve spojeních *„budeme oznámit“*¹⁹ nebo *„bude pojedu“*²⁰.

Z výše uvedených informací je patrné, že při produkci psané formy většinového jazyka se čeští neslyšící potýkají s určitými obtížemi, které je třeba eliminovat nebo redukovat.

¹⁶ O časových rámcích více v kapitole zabývající se vyjadřováním času ve znakovém jazyce.

¹⁷ Příklad cit. Richterová (2009, s. 119).

¹⁸ Více v kapitole o vyjadřování času v českém znakovém jazyce.

¹⁹ Příklad cit. Richterová (2009, s. 86).

²⁰ Příklad cit. Richterová (2009, s. 87).

2 Vyjadřování času v českém jazyce

V českém jazyce rozlišujeme 3 časy – čas přítomný (prézens), čas minulý (préteritum) a čas budoucí (futurum). Čas vyjadřuje gramatická kategorie času, a to prostřednictvím daných tvarů sloves.

Přítomné tvary nedokonavých sloves jsou vyjadřovány jednoduchými tvary určitými, kdy jsou k přítomnému kmenu slovesa připojeny koncovky osoby a čísla (Příruční mluvnice češtiny, 1995). Dokonavá slovesa přítomné tvary nemají²¹.

Příruční mluvnice češtiny (dále jen PMČ) uvádí, že prézens je „[...] *forma, která vyjadřuje děj odehrávající se v okamžiku promluvy.*“ (PMČ, 1995, s. 316)²². Oproti tomu stojí Černý (1998), který uvádí, že se skutečnost od těchto definic liší, a toto tvrzení dokládá např. příklady „*Jana se dívá na televizi.; Tento týden nemáme školu.; Vstávám každý den v 7 hodin.*“ (Černý, 1998, s. 109), ze kterých vyplývá, že přítomnost nemusí nutně znamenat pouze okamžik promluvy, ale může trvat delší časový úsek (např. týden).

Dále Černý poukazuje na bezpříznakovost přítomných tvarů sloves, jejich časovou neutralitu. Tvrdí, že přítomnými tvary sloves můžeme „[...] *naopak popisovat děje odehrávající se na kterémkoli místě časové osy.*“ (Černý, 1998, s. 108). O tomto faktu nepřímo pojednávají také další české mluvnice²³. Jde o užívání přítomných tvarů sloves ve vyjadřování mimočasových dějů, minulých dějů a dějů budoucích.

„*Za děje mimočasové (gnómické) se považují např. přísloví (Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá), tvrzení obecné povahy jako např. formulace matematických a přírodních zákonů: Dvakrát pět je deset; Zvuk vzniká chvěním těles atp.*“ (PMČ, 1995, s. 316).

²¹ Např. Styblík a kol. (2004, s. 118): „[...] *slovesa dokonavá vyjadřují jen čas minulý (vypočítal jsem) a čas budoucí (vypočítám), nemohou vyjádřit děj přítomný.*“

²² Podobně také Sochrová (2007, s. 88).

²³ Např. PMČ (1995); Styblík a kol. (2004); Havránek, Jedlička (2002).

Děj minulý může vyjádřit tzv. prézens historický (vyprávěcí²⁴), kdy je ve větě užito sloveso v přítomném tvaru, ale děj je umístěn do minulosti. Příkladem je např. věta: „*V r. 1348 zakládá Karel IV. v Praze univerzitu.*“ (Černý, 1998, s. 109).

Budoucnost může být vyjádřena přítomným slovesným tvarem v případě vyjádření jistoty o průběhu daného budoucího děje. Např. „*Zítra se zkouší na známky.*“ (Styblík a kol., 2004, s. 118.).

Český jazyk nemá, na rozdíl od např. angličtiny nebo španělštiny, průběhový čas, který slouží „*k popisu dějů probíhajících v okamžiku promluvy*“ (Černý, 1998, s. 109). Čeština tedy k popisu aktuálních dějů užívá, namísto gramatické kategorie aktuálnosti, lexikální prostředky (*právě, teď, právě teď, hovor. teď zrovna*).

Minulé tvary slovesné jsou u dokonavých i nedokonavých sloves složené, tvoří je přičestí minulé (činné, *l*-ové) a přítomný tvar pomocného slovesa *být* v 1. a 2. osobě singuláru a plurálu, přičemž ve 3. osobě singuláru a plurálu tvar pomocného slovesa vyjádřen není (*počítali jsme* oproti *počítal*). Přičestí minulé „*se tvoří z kmene minulého připojením –l (počíta-l) a vyjadřuje různými koncovkami jmenný rod a číslo[...]*.“ (Styblík a kol., 2004, s. 119).

PMČ (1995, s. 316) se zmiňuje o regionálních formách minulého času slovesného, kdy je tvar pomocného slovesa nahrazen zájmenem (*já čekal, my čekali*). Tato forma je možná ovšem pouze v 1. osobě singuláru a plurálu.

Další alternativou préteritních tvarů sloves je jejich zkrácení, o němž pojednává např. Styblík a kol. (2004). Toto zkrácení je možné u slovesných tvarů 2. osoby singuláru a spočívá v možnosti vypuštění tvaru pomocného slovesa *být* a jeho nahrazením koncovkou *-s* připojenou k přičestí (*počítals* namísto *počítal jsi*), osobnímu zájmenu (*tys počítal*), ke spojce *že* (*žes to počítal*) nebo příslovci (*kdes to počítal, kdys to počítal*). Stejně tak se koncovka *-s* u zvrtných sloves spojuje se zvrtnými zájmeny *se, si* (*že ses přepočítal, že sis počítal*).

Préteritum v českém jazyce vyjadřuje pouze děje odehrávající se před okamžikem promluvy – děje minulé.

²⁴ Jako prézens vyprávěcí je označen Havránek a Jedličkou (2002, s. 109).

Budoucí tvary českých sloves mají dvojí formu – rozlišujeme tvary jednoduché a tvary složené.

Jednoduchá forma futura tvoří slovesa dokonavá, a to přítomnými tvary sloves a „vyjadřuje ukončení děje po okamžiku promluvy, přitom nevylučuje, že se děj již v okamžiku promluvy koná.“ (PMČ, 1995, s. 317).

Složené tvary se tvoří od nedokonavých sloves a vyjadřují „děj následující po okamžiku promluvy“ (PMČ, 1995, s. 317). Skládají se z tvarů složených z budoucího tvaru pomocného slovesa *být* a z infinitivu významového slovesa. Nedokonavá slovesa vyjadřující pohyb a některá slovesa implikující pohyb však mají formu jednoduchou a tvoří se pomocí předpony *po-* nebo *pů-* (např. *poletím, půjdu, porostu*). „U některých takových sloves se budoucí čas vyjadřuje dvojím způsobem, např. *lezu – polezu i budu lézt, nesu – ponesu i budu nést, roste – poroste i bude růst*.“ (Styblík a kol. 2004, s. 120).

Futurum má vedle vyjádření budoucnosti také funkci vyjádření nejistoty o přítomném ději (*Nejde, asi bude nemocný.*), vyskytuje se ve výzvách (*Proto přece nebudeš plakat.*), ve zdvořilých žádostech (*Budu prosit váš cestovní pas.*) a ve výtkách (*Ty si budeš ležet, a já abych myl nádobí.*)²⁵.

²⁵ PMČ, 1995, s. 317–318.

3 Vyjadřování času v českém znakovém jazyce

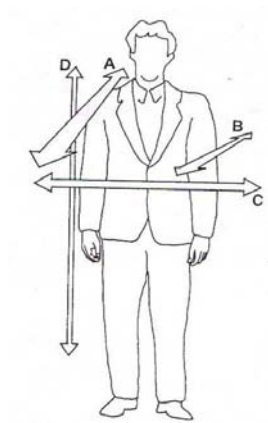
Výzkum vyjadřování času ve znakových jazycích je znám od 70. let 20. st.²⁶ V různých studiích bylo dokázáno, že znakové jazyky postrádají gramatickou kategorii času, tedy že čas je zde vyjadřován lexikálně, a to především užitím příslovčí času, „jejich slovesa se pro vyjadřování času neproměňují“ (Macurová 1993, s. 91).²⁷

Další výzkumy ukázaly, že ve znakových jazycích fungují tzv. **časové linie**. S tímto termínem začali v roce 1973 pracovat Frishberg a Cough, když ho použili ve své přednášce zaměřené na způsoby vyjadřování času v americkém znakovém jazyce (dále jen ASL – American Sign Language) „a označují jím linii probíhající pod uchem zpoza hlavy před tělo maximálně do vzdálenosti natažené paže.“ (Richterová, 2009, s. 21). Linie je umístěna nad ramenem dominantní ruky (u praváků jde tedy o ruku pravou).

Další bylo dokázáno, že různé znakové jazyky disponují různými časovými liniemi. Jako příklad zde uvedu časové linie britského znakového jazyka (dále jen BSL – British Sign Language), které popsala Brennan (1983). Linie A je totožná s časovou linií, kterou popsali Frishberg a Cough. Obecně se dá říci, že prostor za tělem vyjadřuje minulost, prostor před tělem vyjadřuje budoucnost. Linie B je horizontální zpředu dozadu na úrovni nedominantní ruky, vyjadřuje kalendářní údaje, následnost a trvání. Linie C nese význam naznačení kontinuity a trvání a vede před tělem horizontálně zleva doprava. Poslední linií popsanou Brennan je vertikální linie D nesoucí význam růstu a dospívání lidí.

²⁶ Macurová (2003).

²⁷ „V BSL identifikovala Brennanová (1983, cit. dle Kyle; Woll, 1994, s. 142) několik znaků, v kterých se objevuje flexe podobná anglickým nepravidelným slovesům, tzn. že mají jiný tvar pro vyjádření minulosti. Patří k nim SEE : SAW, GO : WENT a WIN : WON. Jsou to zatím jediná popsaná slovesa, která se mění tímto způsobem.“ (Richterová, 2009, s. 24).

obr. 1 Časové linie v BSL dle Brennan (1983)

Brennan se také zmiňuje o další alternativě vyjádření času, která je na časových liniích nezávislá, ovšem shodně s nimi využívá prostoru. Jak píše Macurová (2003), mluvčí libovolně lokalizuje určitý bod v prostoru a tomuto bodu přiřadí konkrétní časový význam (např. druhá světová válka). „*Tento referenční bod pak funguje jako východisko časové deixe – všechna další časová určení (např. předtím, potom) se vztahují právě k němu.*“ (Macurová, 2003, s. 93).

Je důležité zmínit, že také nemanuální prostředky zde mají svoji úlohu. V ASL jejich význam ve spojitosti s vyjadřování času popsali Baker-Shenk a Cokely (1996, s. 177–179), více se jimi však v této práci zabývat nebudu.

Reprezentativní výzkum o vyjadřování času v českém znakovém jazyce zatím nebyl uskutečněn, ale přesto můžeme říci, že v tomto významu český znakový jazyk funguje podobně jako ostatní, více prozkoumané, znakové jazyky.

Český znakový jazyk tedy čas vyjadřuje lexikálně. Mluvčí českého znakového jazyka ve své promluvě stanoví tzv. **časový rámec** (stejně jako v jiných znakových jazycích²⁸). Lexikálním signálem času určí čas minulý nebo budoucí. Dokud nestanoví nový časový rámec, vztahují se všechna slovesa právě k předcházejícímu časovému rámci. Při vyjadřování přítomného času se většinou časový rámec neuvádí – obecně platí, že pokud není určen konkrétní časový úsek, jedná se o přítomnost²⁹. Samozřejmě se ale můžeme setkat s užitím časových adverbíí DNES nebo TEĎ³⁰. Lexikální signály času pro minulost a budoucnost bývají většinou na počátku výpovědi – před slovesem.

²⁸ Srov. např. o vyjadřování času v ASL Wilbur (1987, s. 304).

²⁹ Stejně jako v ASL (Wilbur, 1987, s. 305).

³⁰ Velkými písmeny jsou psány české ekvivalenty pro znaky.

Vyskytují se ale i případy, „*kdy signály sloveso následují, i případy, kdy je signál zdvojen, tj. stojí před i za slovesem.*“ (Macurová, 2003, s. 94).

V českém znakovém jazyce prokazatelně fungují časové linie A a D (Macurová, 2003). Pro vyjádření minulého času tedy český neslyšící užívá lexikální signály jako např. VČERA, MINULÝ-TÝDEN, LONI) nebo znak pro vyjádření minulosti bez konkrétního časového určení – BYLO. Pro vyjádření budoucnosti funguje podobný systém – užití časového rámce za použití znaků jako např. ZÍTRA, PŘÍŠTÍ-TÝDEN, ZA-ROK nebo obecné BUDE. Případně je možno doplnit další časový význam (např. VÁNOCE + BYLO nebo VÁNOCE + BUDE). Časová adverbia jsou lokalizována na příslušné místo časové osy nebo jejich pohyb směřuje příslušným směrem (pro minulost nad rameno mluvčího, pro vyjádření budoucnosti směrem dopředu). Může zde být tedy uplatňována inkorporace pohybu³¹ (např. u znaku MINULÝ-TÝDEN je pohyb směřován za rameno mluvčího, kdežto u znaku PŘÍŠTÍ-TÝDEN pohyb směřuje dopředu) a v některých případech také inkorporace čísla, jako např. u znaku PŘEDLONI, kdy je do tvaru ruky inkorporována číslovka DVĚ³².

Uvědomění si systému vyjadřování času v českém znakovém jazyce a především odlišností od vyjadřování času v českém jazyce je pro nás důležité v souvislosti s psanou češtinou českých neslyšících. Tak jako je tomu vždy, když se jedinec učí cizí jazyk (což psaná čeština pro české neslyšící nepochybně je), dochází k interferencím. Proto je třeba, abychom při výuce českého jazyka pracovali komparativně s oběma jazyky.

Jak je z výše uvedených informací v obou kapitolách o vyjadřování času patrné, oba jazyky se v této věci velmi liší.

Český jazyk používá pro vyjadřování času gramatické kategorie, česká slovesa se tedy časují – se změnou významu mění svoji podobu. V českém znakovém jazyce nebyly rozpoznány žádné změny tvaru sloves v souvislosti s určením času, český znakový jazyk vyjadřuje čas lexikálně za použití časových rámců.

³¹ Stejně jako v ASL (Wilbur, 1987, s. 305).

³² Stejně jako v ASL (Wilbur, 1987, s. 305).

Lingvistická práce zabývající se předložkami času v českém znakovém jazyce zatím nebyla vypracována. Na základě svých osobních pozorování se domnívám, že český znakový jazyk předložkami času disponuje (např. DO, PO, PŘED), ovšem netroufám si uvádět jejich výčet.

Otázkou také je, zda mohou být tyto znaky považovány opravdu za předložky, nebo bychom o nich měli uvažovat např. jako o příslovcích³³ nebo dokonce jako o predikátu stejně tak, jako o nich uvažují Valli, Lucas a Mulrooney (2002), kteří píší, že znaky jako IN, ON, UNDER, BEHIND často ve větě fungují coby predikát³⁴. Toto je ovšem téma pro jinou práci.

³³ Podobně jako české sekundární předložky mohou ve větě fungovat coby příslovce (viz kapitola Předložky v českém jazyce).

³⁴ Konkrétně „*ASL does not have many independent preposition signs like the English words UNDER, ON, IN, ABOVE, WITH, and TO. ASL does use signs like IN, ON, UNDER, and BEHIND; however, these signs often function like predicates and not like prepositions i English. We could call them prepositional predicates.*“ (Valli, Lucas a Mulrooney, 2002, s. 120).

4 Předložky v českém jazyce

Jak uvádějí české mluvnické a další jazykové příručky³⁵, české předložky (prepozice) jsou neohebným a významově nesamostatným slovním druhem. Jejich význam se projevuje teprve ve spojení se jménem (předložka se jménem tvoří předložkový pád neboli předložkovou vazbu), samostatně se v řeči nevyskytují. Předložková vazba tvoří ve větě jediný větný člen, většinou se jedná o příslovečné určení, dále může tvořit předmět, přívlastek neshodný nebo doplněk. Podílejí se na spoluvytváření syntaktických i nesyntaktických významů jmen coby součást jejich pádových podob. „*Vyjadřují především povahu vztahu jména ke slovesu nebo jinému jménu ve větě.*“ (PMČ, 1995, s. 342)

České mluvnické a další jazykové příručky vykládají rozdělení předložek různými způsoby³⁶. Shodují se ovšem v klasifikaci předložek podle původu a podle pádových vazeb.

1. Klasifikace předložek dle původu

Vydělujeme předložky primární a předložky sekundární.

Primární předložky (nazývané také původní či vlastní) jsou takové, jejichž původ není odvozený, vždy měly pouze předložkovou funkci, jsou jednoslovné a jejich význam je přesný a specifický. Soubor těchto předložek je uzavřený. Jde např. o předložky *v*, *do*, *s*, *pro*, *proti* aj.

Neslabičné primární předložky mají také vokalizovanou podobu (*se*, *ze*, *ve*, *ke*, *ku*).

Sekundární předložky (nazývané také nepůvodní či nevlastní) jsou slova a slovní spojení vznikající z jiných slovních druhů (podstatných jmen, příslovců, sloves nebo

³⁵ Srov. Havránek, Jedlička (2002); Mluvnice češtiny (1986); PMČ (1995); Sochrová (2007); Styblík a kol. (2004).

³⁶ Srov. Havránek, Jedlička (2002); Mluvnice češtiny (1986); PMČ (1995); Sochrová (2007); Styblík a kol. (2004).

zájmen) a mnohdy také podle souvislostí vystupují ve větě coby příslovce nebo pád podstatného jména. Jejich vývoj v jazyce je plynulým procesem, sekundární předložky se stále vyvíjejí. Patří sem např. předložky *kolem*, *vedle*, *místo*, *v průběhu*, *na základě*, *bez ohledu na* aj.

2. Klasifikace předložek dle pádových vazeb

Každá předložka se váže s určitým pádem, a to buď s jedním, nebo s několika. Předložky sekundární se pojí ve většině případů s genitivem, výjimečně s akuzativem či dativem.

Ve výčtu primárních předložek pojících se s určitým pádem se české mluvnické liší, uvádím zde údaje z PMČ (1995), které jsou dle mého názoru nejobsáhlejší.

S **nominativem** se z českých předložek nepojí žádná, z předložek přejatých jsou to např. *versus*, *kontra*, *à la* atd.

S **genitivem** se pojí předložky *bez*, *do*, *kromě*, *od*, *z/s*, *za*, *u*, a předložky vzniklé složením jako např. *zpoza*, *zpod*, *zeza*, *zponad*.

S **dativem** tvoří předložkovou vazbu předložky *k*, *(na)proti*, *vůči*.

S **akuzativem** se spojují předložky *mimo*, *na*, *nad*, *o*, *ob*, *po*, *pod*, *pro*, *přes*, *před*, *s*, *v*, *za* a složené předložky *ponad*, *poza* a další regionální varianty.

S **lokálem** se vážou předložky *o*, *při*, *na*, *po*, *v*.

S **instrumentálem** se pojí předložky *nad*, *pod*, *před*, *s*, *za* a složená předložka *ponad*.

Vztahy vyjadřované předložkami úzce souvisejí s jejich úlohou coby větného členu, kterým je nejčastěji příslovečné určení. Předložky tedy vyjadřují významy prostorové,

časové, příčinné a důvodové, účelové, přípustkové, podmínkové, způsobové, zřetelové, prospěchové a další speciální vztahy³⁷.

V této práci se budu hlouběji zabývat předložkami s významem časovým – předložkami času.

³⁷ Srov. Havránek, Jedlička (2002); Mluvnice češtiny (1986); PMČ (1995); Sochrová (2007); Styblík a kol. (2004).

4.1 Předložky času

Kapitoly o předložkách času v českých mluvnicích nenalezneme³⁸, spíše se o nich dočítáme v souvislosti s významy jednotlivých předložek. Např. PMČ (1995) se v kapitole Předložky podle spojitelnosti (s. 342–345) zabývá jednotlivými pády, s nimiž předložky tvoří předložkové vazby, a dále rozebírá významy jednotlivých předložek. Podobně jako většina³⁹ mluvnic, se kterými jsem pracovala, se ovšem zabývá především prostorovým významem předložek. Předložkám času se věnuje jen okrajově.

Některé údaje z PMČ srovnám s údaji uvedenými v učebnicích češtiny pro cizince Holé (2009) a kolektivu Bischofová, Hasil, Hrdlička, Kramářová. (2008, dále jen Bischofová a kol.).

Holá (2009, s. 212, 214, 216, 217) ve své učebnici češtiny pro cizince pracuje s těmito vazbami předložek vyjadřujících čas:

- genitiv: *během, do, od, za*;
- akuzativ: *na, po, v, za*;
- lokál: *o, po, při, v*;
- instrumentál: *mezi, před*.

Bischofová a kol. (2008, s. 34) uvádí následující vazebné vztahy předložek času:

- genitiv: *během, do, od, za, z, kolem, okolo*;
- dativ: *k*;
- akuzativ: *na, po, v, o, přes*;
- lokál: *o, po, při, v, na*;
- instrumentál: *mezi, před*.

PMČ se v odstavci o předložkách pojících se s **genitivem** v souvislosti s vyjádřením času píše následující: „[...] Tyto předložky mohou v jiných spojeních vyjadřovat

³⁸ Na což poukazuje také Hrdlička (2000, s. 102), když píše o problematice výuky cizinců v souvislosti s problémy při prezentaci časových prepozic: „[...]cizinec totiž mnohdy nedokáže adekvátním způsobem postihnout základní významové rysy jednotlivých předložek a rozdíly mezi nimi. Chybí rovněž explicitní zpracování předložek s časovým významem právě z hlediska jinojazyčného mluvčího, což pokládáme za nedostatek zásadního rázu.“

³⁹ Srov. např. PMČ (1995); Styblík a kol. (2004); Havránek, Jedlička (2002).

významy neprostorové, a to především časové: počátek a konec časového úseku: od pěti hodin, do šesti hodin; čas souběžný s určením úseku nebo s výskytem časově zařazeného jevu: za poledne, za večera, za jitra, za Hitlera, za války, za komunismu.“ (PMČ, 1995, s. 342) Autoři tedy zmiňují pouze předložky času *od*, *do* a *za*, oproti výše uvedeným seznamům zde chybí uvedení předložek s významem časovým *během*, *kolem* a *z*.

Předložka *k* je v PMČ také uvedena coby předložka vyjadřující časové vztahy a tvořící předložkové vazby s **dativem** (*k sedmé, k poledni*).

Časový význam předložek pojících se s **akuzativem** tu autoři popisují u předložek *po* (*po krátkou dobu*) a *ob* (*ob den*). Na rozdíl od Bischofových a kol. a Holých zde tedy ve výčtu chybí předložky *na*, *o*, *v*, *za* a navíc je tu uvedena předložka *ob*.

Předložky času tvořící předložkovou vazbu s **lokálem** jsou v PMČ uvedeny následující: *po*, *v*, *o*, *při*, a to s následujícími příklady: „[...] *po poledni, po desáté, po roce, po přestávce, po Bílé hoře; s významem pořadí: po Karlovi, s významem zařazení: v roce 1994, v lednu; o poledni, o desáté, o žních, při představení atd.*“ (PMČ, 1995, s. 344). Popisuje tedy totožné předložky jako Holá, ovšem Bischofová a kol. pracují navíc s předložkou *na*.

O předložkách tvořících předložkový pád s **instrumentálem** a majících význam časový je v PMČ (1995, s. 345) uvedeno následující: „Časový vztah vyjadřují předložky *nad*: *nad ránem, před: před večerem, polednem, před pátou, před rokem atd.*“ S autory výše uvedených učebnic se tedy PMČ shoduje v předložce *před*, údaj o předložce *mezi* tu chybí a navíc je zde uvedena předložka *nad*.

Je zajímavé, že v kapitole PMČ věnující se předložkám podle spojitelnosti jsou v souvislosti s předložkami nesoucími časový význam uvedeny pouze předložky primární. Proč je tomu tak se můžeme jen domnívat. Ovšem v tabulce na s. 347–348 je jejich výčet obohacen o mnoho dalších předložek sekundárních, zde ale nejsou usouvztažněny s předložkovými pády.

Na základě prostudovaných materiálů⁴⁰ jsem sestavila tabulku č. 1, kde jsem se pokusila zaznamenat české předložky s časovým významem a jejich zařazení k určitému pádu, s nímž tvoří předložkové vazby.

	Primární předložky	Sekundární předložky
Nominativ		
Genitiv	do, od, z/ze, za	během, dnem, kolem, na začátku, na konci, na přelomu, na sklonku, na úvod, na závěr, okolo, po dobu, postupem, při příležitosti, s platností od, s účinností od, v době, v období, v polovině, v průběhu, v rozmezí, v úvodu, v závěru
Dativ	k/ke/ku	
Akuzativ	na, o, ob, po, přes, v/ve, za	mezi
Vokativ		
Lokál	na, o, po, při, v/ve	
Instrumentál	nad, před	napříč, počínaje, počínajíc, mezi

Tab. 1 České předložky s časovým významem a jejich pádové vazby

⁴⁰ Bischofová a kol. (2008); Bischofová, Hrdlička (2007); Hádková (2005a); Hádková (2005b); Havránek, Jedlička (2009); Holá (2009); Hrdlička (2000); Hrdlička a kol. (2008); Mluvnice češtiny (1986); PMČ (1995).

5 Výzkum

Výzkum užívání předložek v psaném projevu českých neslyšících je stěžejní částí této bakalářské práce.

Zaměřila jsem se v něm na užívání pouze primárních předložek, a to proto, že primární předložky jsou podle mého názoru v českém jazyce zastoupeny ve větší míře než předložky sekundární, a čeští neslyšící s nimi tedy přicházejí do kontaktu častěji. Proto je třeba zjistit, jak je naši neslyšící ovládají, abychom na výsledky mohli reagovat případnou změnou v systému výuky češtiny na školách pro sluchově postižené.

Na základě prostudované literatury jsem vytvořila seznam 21 pádových vazeb s časovým významem, kde figurují primární předložky⁴¹.

Některé z nich jsem se rozhodla do výzkumu nezařadit, a to z důvodu malé četnosti výskytu. Jde o předložkové vazby:

bez + genitiv (*bez dvou dnů*);

pro + akuzativ (*pro dnešek*);

za + instrumentál (*den za dnem*).

V tomto výzkumu budu tedy sledovat užívání následujících předložkových vazeb:

<i>do</i> + genitiv;	<i>o</i> + akuzativ;	<i>o</i> + lokál;
<i>od</i> + genitiv;	<i>ob</i> + akuzativ;	<i>po</i> + lokál;
<i>z</i> + genitiv;	<i>přes</i> + akuzativ;	<i>při</i> + lokál;
<i>za</i> + genitiv;	<i>v</i> + akuzativ;	<i>v</i> + lokál;
<i>k</i> + dativ;	<i>za</i> + akuzativ;	<i>nad</i> + instrumentál;
<i>na</i> + akuzativ;	<i>na</i> + lokál;	<i>před</i> + instrumentál.

Výzkum je rozdělen na dvě části. V první části analyzuji vzorek textů od neslyšících autorů. Zaměřím se v něm na užívání primárních předložek s časovým významem – na

⁴¹ Viz tab. 1.

jejich četnost, správnost užití v kontextu a správné skloňování jména následujícího po předložce.

Druhá část spočívá v analýze testu zaměřeném na předložky času, který jsem sestavila pro tyto výzkumné účely. Test byl určen neslyšícím žákům 7. a 8. tříd základních škol pro sluchově postižené a neslyšícím studentům 1. a 2. ročníků středních škol a odborných učilišť pro sluchově postižené. Výsledky skupiny žáků a skupiny studentů porovnám a vyvodím závěry týkající se úrovně znalosti dané látky.

Na základě výše uvedených rozdílů mezi vyjadřováním času v českém jazyce a českém znakovém jazyce a poznatků o psané češtině českých neslyšících se domnívám, že z mého výzkumu vyplynou následující výsledky:

1. Čeští neslyšící neužívají aktivně všechny předložky času, jejichž výskyt v tomto výzkumu sleduji. Užívají jen několik z nich, a to v kontextech, které mají zažité především ze školy. Toho se týkají časté citace naučených slovních spojení, jako např. *v* + akuzativ jména označujícího název dne v týdnu (*v pondělí*), *v* + číslovka označující hodinu (*v 8 hodin*), *v* + lokál jména označujícího název měsíce nebo ročního období (*v lednu*, *v zimě*), *na* + lokál jména označujícího název ročního období (*na jaře*), *na* + akuzativ jména označujícího název ročního období (*na podzim*) předložky *od* a *do* ve slovních spojeních jako např. *od 8.30 do 9.00*, dále slovní spojení často opakovaná ve školních pracích⁴² (*o prázdninách*, *o víkendu*, *po obědě* apod.). Ostatní předložky jsou v textech neslyšících autorů zastoupeny v malé míře nebo vůbec a v testech v nich žáci a studenti často chybovali.
2. Jména následující po předložkách jsou správně skloňována v často frekventovaných slovních spojeních viz bod 1. V jiných případech se ve skloňování často vyskytují chyby.
3. Úroveň znalosti správného užívání primárních předložek času je u studentů 1. a 2. ročníků středních škol a odborných učilišť pro sluchově postižené vyšší než u žáků 7. a 8. tříd základních škol pro sluchově postižené.

Dále popíši průběh obou částí výzkumu a vyhodnotím jejich výsledky.

⁴² Které jsou, dle mých osobních pozorování v průběhu studia, často zaměřená na popis událostí týkajících se osobního života žáků a studentů.

5.1 Analýza textů

Pro tento výzkum jsem shromáždila celkem 134 textů od sluchově postižených autorů. Většinu z nich jsem získala od svých kolegů z filozofické fakulty, kteří si texty opatřili pro jiné výzkumné účely, a 44 textů pochází z bakalářské práce kolegyně Benediktové (Benediktová, 2010).

Ze vzorku jsem vyřadila celkem 66 textů, z toho 57 proto, že se v nich nevyskytovaly žádné primární předložky s časovým významem, a dalších 9 textů je prokazatelně od nedoslýchavých autorů.

Analýzovala jsem tedy celkem 68 textů psaných neslyšícími autory⁴³, které jsou vloženy v příloze č. 1⁴⁴. Větší vzorek textů by byl pro výzkum užívání předložek času v psaném projevu neslyšících samozřejmě přínosný, ovšem i počet 134 textů považuji pro tyto účely za dostačující.

Úprava textů

Většinu analyzovaných textů (texty 13–68) jsem obdržela v již upravené podobě dle zásad pro úpravu a lematizaci⁴⁵ textů českých neslyšících, které jsou užívány při sběru materiálu pro korpus psané češtiny neslyšících. Úpravy, které jsem u těchto textů udělala, spočívaly v odstranění všech kódů <...>; <*>; <#>; <o>; </o>; <y> a </y>⁴⁶, a to z důvodu přehlednosti textů. Jiné úpravy jsem u těchto textů neprovedla a ponechala jsem jim také hlavičku, „v níž se nacházejí relevantní údaje jako respondentovo pohlaví, věk, vzdělání, původ, škola, výše sluchové ztráty, mateřský jazyk, preferovaný jazyk, dále typ textu [...], doba vzniku textu a identifikační označení textu, [...]“. (Benediktová, 2010, s. 8–9) a případně poznámky upřesňující charakteristiku textu nebo doplňující informace o autorovi.

⁴³ U skoro poloviny textů nebylo možné určit typ sluchové vady autora. Rozhodla jsem se je ve vzorku i přesto ponechat, protože podle mého názoru je jejich obsah cenný a také je pravděpodobné, že většina těchto, z tohoto hlediska neidentifikovatelných autorů, jsou neslyšící.

⁴⁴ Sledované předložky jsou v textech zvýrazněny.

⁴⁵ „Lematizace je úkon při němž se za každý slovní tvar užitý v textu vkládá lemma, tj. zobecněný tvar, citátová forma, reprezentující všechny tvary příslušného slova. Verba reprezentuje infinitiv, substantiva nominativ singuláru, adjektiva, zájmena a číslovky tvaru nominativu singuláru maskulina.“ (Benediktová, 2010, s. 8).

⁴⁶ „Kód <...> označuje nečitelnou, poškozenou či chybějící část textu, kódem <*> se nahrazují obrázky, neznámé nebo běžnou sadou znaků nezapsatelné symboly. Kód <#> označuje pravopisné anomálie, tvaroslovné anomálie, neexistující tvary nebo neexistující pravopisné podoby existujících slov. Také se užívají tzv. ohraničující kódy, těmito kódy se ohraničují části textů psané jiným jazykem než češtinou (<o> a </o>) a části textů prokazatelně psané slyšícími (<y> a </y>).“ (Benediktová, 2010, s. 9).

Texty 1–12 jsem sama upravila dle výše zmíněných zásad, které zahrnují m. j. anonymizaci. „Automaticky se anonymizuje autorovo příjmení, anonymizují se i křestní jména, přezdívký, místní a jiná pojmenování v případech, kdy by mohly jakkoliv poškodit autora nebo osoby či instituce, o nichž se v textu píše. Při anonymizaci se označují příjmení písmeny NP, křestní jména NJ, přezdívký NN, zeměpisná jména NM a ostatní jména NO.“ (Benediktová, 2010, s. 8).

V jednom případě jsem pro anonymizaci použila kód <...>, a to v situaci uvedení telefonního čísla autorky (text 1).

Statistické údaje

Uvádím zde informace o autorech textů, které považuji za důležité z hlediska hodnocení výzkumu. Tyto informace jsem získala z hlaviček textů nebo obsahu sdělení textů.

pohlaví	muž	34
	žena	31
	nelze určit	3
věk	0–15	8
	16–20	38
	21–35	8
	36–50	0
	50 a více	1
	nelze určit	13
vzdělání	dokončené základní	5
	nedokončené základní	11
	dokončené střední	5
	nedokončené střední	32
	dokončené VŠ	0
	nedokončené VŠ	1
	nelze určit	14

sluch. vada	hluchota	32
	těžká nedoslýchavost	3
	nelze určit	33
mateřský jazyk	znakový jazyk	17
	český jazyk	0
	nelze určit	49
preferovaný jaz.	znakový jazyk	24
	český jazyk	0
	nelze určit	44
typ textu	školní text	46
	email	13
	dopis	2
	publicistický text	2
	internetová diskuze	1
	nelze určit	4

Důležité je povšimnout si skutečnosti, že většina textů jsou školní povahy⁴⁷ a autory jsou žáci základních škol nebo studenti středních škol.

V analýze textů jsem sledovala výše uvedené předložkové vazby s časovým významem, a to jednak z hlediska frekvence výskytu jednotlivých pádových vazeb, správnosti jejich užití v kontextu (čímž mám na mysli vhodný výběr předložky vzhledem k obsahu sdělení) a v neposlední řadě z hlediska korektnosti skloňování jména následujícího po předložce. Vynechala jsem se při tom hodnocení chyb v psaní velkých a malých písmen na počátku jmen a psaní číslovek.

⁴⁷ „Školním textem se rozumí psaný text vytvořený žákem základní školy či studentem střední školy vzniklý v rámci výuky českého jazyka.“ (Benediktová, 2010, s. 9).

5.1.1 Vyhodnocení analýzy textů

Frekvence užívání jednotlivých předložkových vazeb s časovým významem, správnost jejich užití v kontextu a korektnost skloňování jména následujícího po předložce jsou uvedeny v tabulce 2.

Předlož. vazba	Počet výskytů celkem	Správně užitá předložka		Chybně užitá předložka		Správné skloňování jména		Chybné skloňování jména	
		počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
do + G	4	4	100	0	0	3	75	1	25
od + G	9	9	100	0	0	4	44	5	56
z + G	2	2	100	0	0	2	100	0	0
za + G	0								
k + D	1	1	100	0	0	1	100	0	0
na + A	4	4	100	0	0	4	100	0	0
o + A	0								
ob + A	0								
přes + A	0								
v + A	33	33	88	4	12	32	97	1	3
za + A	17	17	100	0	0	15	88	2	12
na + L	0								
o + L	8	8	100	0	0	8	100	0	0
po + L	15	13	87	2	13	11	73	4	27
při + L	5	5	100	0	0	4	80	1	20
v + L	32	31	97	1	3	31	97	1	3
nad + I	0								
před + I	9	9	100	0	0	9	100	0	0

Tab. 2 Užití předložek času ve vzorku textů neslyšících autorů

Z analýzy vzorku textů neslyšících vyplývají následující skutečnosti týkající se jednotlivých předložkových vazeb s časovým významem:

1. Nejčastěji aktivně užívanou předložkovou vazbou s časovým významem je u neslyšících autorů vazba **v + akuzativ**. V textech se tento předložkový pád vyskytl v celkem 33 případech.

Nejčtenější výskyt jsem zaznamenala u slovních spojení *v + akuzativ* jména označujícího název dne v týdnu, a to celkem 18 krát. Častým slovním spojením bylo také *v + číslovka* označující hodinu, to se v textech objevilo celkem 10 krát.

Dále se v textech tato vazba vyskytla v případě *v poledne* (1)⁴⁸, nesprávně potom ve slovních spojeních *v odpoledne* (2); *v dopoledne* (1) a *v půlnoci* (1), což patrně souvisí se vzorem *v poledne*⁴⁹.

Mezi chybná užití této předložkové vazby jsem zařadila také slovní spojení *ve 8 hodin* a *v čtvrtek*, kde se jedná o záměnu vokalizované a nevokalizované podoby předložky *v/ve*. Chybou ve skloňování jména následujícího po předložce je příklad *v neděle*.

2. Druhou nejfrekventovanější předložkovou vazbou je v textech neslyšících autorů vazba **v + lokál**, v textech se objevila celkem ve 32 případech.

Nejčtenější výskyt jsem zaznamenala u slovního spojení *v + lokál* jména označujícího název měsíce, které se v textech objevilo celkem osmkrát.

Dále šlo o tato slovní spojení: *v roce* (5); *v noci* (3); *v mládí* (2); *v minulosti* (2); *v dnešní době* (1); *v 1. ročníku* (1); *v budoucnosti* (1); *v šesté třídě* (1); *v celé noci* (1); *v 90. roce* (1); *v době* (1); *v životě* (1); *v případě* (1); *v celém životě* (1); *v dnešní době* (1).

Jednou jsem zaznamenala užití předložky v chybném tvaru, a to v případě *ve květnu*, kdy šlo o záměnu nevokalizované podoby předložky za podobu vokalizovanou.

Do kategorie nekorektního skloňování jména následujícího po předložce jsem zahrnula případ, kdy bylo vynecháno slovo *roce*, a to v případě *v 2007* (1).

3. Předložková vazba **za + akuzativ** se ve vzorku textů objevila celkem 17 krát.

Třikrát to bylo ve slovních spojeních *za chvíli* a *za týden*, dvakrát potom ve slovním spojení *za měsíc*. Dále šlo o tyto případy náležitě utvořených předložkových vazeb

⁴⁸ V závorkách za slovními spojeními je uvedena četnost jejich výskytu v analyzovaných textech. Slovní spojení vyskytující se pouze jednou jsou seřazena dle následnosti v textech. To platí i pro všechny následující příklady užití předložek.

⁴⁹ Podle něhož autoři pravděpodobně postupovali i ve skladbě uvedených chybných spojení, tedy podle vzoru předložka *v* + jméno označující část dne. To je ovšem jen má domněnka.

za + akuzativ: *za pár dní* (1); *za několik hodin* (1); *za 1 týden* (1); *za 10 let* (1); *za 2 týdny* (1); *za půl hodiny* (1) a *za 5 let* (1).

Nesprávné užití této předložkové vazby v kontextu jsem nezaznamenala.

Ve skloňování jmen následujících po předložce autoři v tomto případě chybovali dvakrát, a to v případech: *za 5 lety* a *za 2 měsíce*.

4. Celkem 15 krát jsem zaznamenala výskyt předložkového pádu ***po*** + **lokál**. Ve správném kontextu i ve správném tvaru se vyskytl v těchto podobách: *po obědě* (2); *po základní škole* (1); *po roce* (1); *po ukončení* (1); *po práci* (1); *po vyučování* (1); *po nějaké době* (1); *po vaší hodině* (1).

Chybné užití této předložkové vazby jsem identifikovala v případech *po parku* (1), který by bylo možné klasifikovat např. jako vynechání tvaru podstatného jména (např. *návštěvě*) a stejně tak slovního spojení *po veterinářka* (1), kde jde zároveň o chybné skloňování jména následujícího po předložce.

Nesprávné skloňování jména následujícího po předložce *po* tvořící předložkový pád s lokálem se v textech vyskytl celkem ve čtyřech případech, a to: *po svačina* (1); *po pouť* (1); *po Masaryka* (1) a ve výše zmíněném případě *po veterinářka*.

5. Předložkový pád ***od*** + **genitiv** jsem ve vzorku textů zaznamenala celkem devětkrát. Ve čtyřech případech šlo o korektní užití, a to: *od 17 hodin* (1); *od 19:00* (1); *od malička* (1) a *od narození* (1). V hojnějším zastoupení užití této předložkové vazby byla spojení, v nichž se vyskytly chyby ve skloňování jména následujícího po předložce. Tuto skupinu tvoří slovní spojení *od 1956* (2) a *od 2008* (1), kde jde pravděpodobně o chybu vynechání určitého tvaru podstatného jména *rok* (konkrétně o 2. pád, tedy *roku*) a slovní spojení *od konec valka* (1) a *od 3 roky* (1).

6. Devětkrát je ve vzorku textů neslyšících autorů zastoupena také předložková vazba ***před*** + **instrumentál**.

Ve všech případech jde o náležité užití této předložkové vazby. Zastupují jej slovní spojení *před koncem* (2); *před Vánocemi* (2)⁵⁰; *před 13-ti lety* (1); *před 10 lety* (1); *před 5-ti lety* (1); *před půlnocí* (1) a *před 5 minutami* (1).

⁵⁰ Toto slovní spojení se jednou vyskytlo ve tvaru *pře Vánocemi*, což ale považuji za překlep, a proto ho nehodnotím jako chybné užití.

7. Celkem osmkrát užili neslyšící autoři ve svých textech předložkovou vazbu **o + lokál**, vždy byly tyto vazby užity bezchybně.
V sedmi případech se vyskytla ve slovních spojeních *o prázdninách*, osmým případem je slovní spojení *o víkendu*.
8. Neslyšící autoři použili ve svých textech celkem pětkrát předložkový pád **při + lokál**. Z toho ve čtyřech případech jej užili bezchybně, a to: *při výuce* (1); *při výhře* (1); *při rozhovoru* (1) a *při čtení* (1).
Jednou se vyskytl případ nesprávného skloňování jména následujícího po předložce, který je zde zastoupen slovním spojením *při potíže* (1).
9. Předložková vazba **do + genitiv** se ve vzorku textů objevila celkem čtyřikrát.
Bezchybně se vyskytla celkem třikrát, a to v těchto případech: *do neděle* (1); *do 19:30* (1) a *do týdne* (1).
Defektní skloňování jména následujícího po předložce jsem v tomto případě zaznamenala jednou, šlo o slovní spojení *do mesic* (1).
10. Předložkový pád **na + akuzativ** jsem ve vzorku textů zaznamenala také čtyřikrát.
Ve všech případech byly předložkové pády použity bezchybně a vyskytly se v těchto podobách: *na chvíli* (1); *na 2 týdny* (1); *na několik dnů* (1) a *na Štědrý den* (1).
11. Ve dvou případech použili neslyšící autoři předložkovou vazbu **z + genitiv**, a to ve slovních spojeních *z roku 1995* (1) a *z dřívějších dob* (1), ani v jedné z nich autoři nechybovali.
12. Poslední předložkovou vazbou užitou ve vzorku textů je **k + dativ**, která se vyskytla jednou a v náležitém tvaru. Jde o vazbu *k vánocům* (1).
13. V textech se ani jedinkrát nevyskytly předložkové vazby **za + genitiv**; **o + akuzativ**; **ob + akuzativ**; **přes + akuzativ**; **na + lokál** a **nad + instrumentál**.

Výše uvedených výskytů předložkových vazeb s časovým významem se ve vzorku 68 textů neslyšících autorů vyskytlo celkem 139. Dále se pokusím zanalyzovat 9 případů

užití předložek v časovém významu, kdy došlo k chybám odlišným od nesprávného užití předložky v kontextu a nekorektního skloňování jména následujícího po předložce, nebo které nejsou jednoznačně identifikovatelné nebo u nich nejsou jednoznačně identifikovatelné předložkové pády.

„*Peníze Vám pošlu **na tento týden**.*“ (text 10)

V tomto případě se jedná pravděpodobně o přidání předložky *na*.

„*[...]a až koncil jsem **ve do 14:00 hod** pak šel jsem domu [...]*.“ (text 18)

Tuto chybu je možné identifikovat jako přidání předložky *do*.

„*Do mateřské školy jsem chodil na NM **až k první stupni**.*“ (text 20)

Z kontextu zde není jednoznačně patrný význam sdělení.

Možným významem je „*Do mateřské školy jsem chodil v NM, kam jsem chodil také na I. stupeň základní školy.*“ V tom případě by bylo možné chybu identifikovat jako špatné užití předložky v kontextu.

Další variantou je „*Do mateřské školy jsem chodil v NM. V NM jsem pokračoval až k prvnímu stupni.*“, kde bych chybu klasifikovala jako vynechání složeného tvaru slovesa a chybné skloňování jména následujícího po předložce.

„***Ve Velikonoční prázdniny** byla k babičce.*“ (text 32)

Také v tomto případě je možné klasifikovat chybu dvěma způsoby.

První variantou je záměna předložky *o* za předložku *v* a chybné skloňování jména následujícího po předložce (správně by toto slovní spojení tedy mělo podobu „*o velikonočních prázdninách*“).

Druhou eventualitou je záměna předložky *na* za předložku *v* (správně by toto slovní spojení tedy mělo podobu „*na velikonoční prázdniny*“).

„*Musím vzít **na dovolenou**.*“ (text 38)

Tady je možné vyhodnotit větu jako bezchybné užití předložkové vazby s tím, že se ve větě vyskytla záměna infinitivu slovesa *jet* za infinitiv slovesa *vzít*.

Dále můžeme chybu klasifikovat jako vynechání zvrátného zájmena *si* a přidání předložky *na*. Nebo jako přidání infinitivu slovesa *vzít*.

„*zítra i v 20.3 budu naposledni s neslyšící.*“ (text 51)

V tomto slovním spojení jde o chybu přidání předložky *v*.

„*ja budu cekam do mesic.*“ (text 51)

V této větě lze hodnotit chybu jako přidání předložky *do* nebo jako záměnu sekundární předložky *do konce* za primární předložku *do* a zároveň chybné skloňování jména následujícího po předložce.

„*Doufám, že chci dodržovat spolu učit do 5 lety.*“ (text 63)

Z kontextu zde není jednoznačně patrný význam sdělení.

Může se jednat o přidání předložky *do* nebo o defektní skloňování jména následujícího po předložce.

„*Policie už vedet na půlnoci upír už je začal probudil otevřít se na hrobky.*“ (text 68)

Ani v tomto případě není význam zřetelný. Pravděpodobně se ale jedná o záměnu předložky *o* za předložku *na*.

5.1.2 Závěry plynoucí z analýzy textů

Neslyšící ve svých textech aktivně užívají tyto předložkové pády⁵¹: *v* + akuzativ; *v* + lokál; *za* + akuzativ; *po* + lokál; *od* + genitiv; *před* + instrumentál; *o* + lokál; *při* + lokál; *do* + genitiv; *na* + akuzativ; *z* + genitiv a *k* + dativ.

Nepoužívají předložkové vazby *za* + genitiv; *o* + akuzativ; *ob* + akuzativ; *přes* + akuzativ; *na* + lokál a *nad* + instrumentál.

Z analýzy vzorku textů neslyšících autorů vyplývá, že nejčastěji užívanou předložkou s časovým významem je předložka *v*, která se v přibližně stejné míře vyskytuje v obou možných předložkových vazbách, tedy *v* + akuzativ a *v* + lokál.

⁵¹ Seřazeny jsou dle frekvence výskytu v analyzovaných textech, od nejfrekventovanějšího předložkového pádu po nejméně frekventovaný předložkový pád.

Předložkový pád *v* + akuzativ je nejfrekventovanější ve slovních spojeních *v* + akuzativ jména označujícího název dne *v* týdnu, dále je hojně užíván ve slovním spojení *v* + číslovka označující hodinu.

Předložkový pád *v* + lokál je nejčastěji užíván ve spojení *v* + lokál jména označujícího název měsíce.

Obě předložkové vazby, v nichž figuruje předložka *v*, jsou autory užívány většinou bezchybně, a to jak z hlediska správného užití předložky v kontextu, tak i z hlediska korektního skloňování jména následujícího po předložce. Z tohoto závěru vyplývá, že výše uvedené příklady užívání předložkových vazeb s časovým významem neslyšící používají správně, jejich užívání mají správně zažité. To platí i pro ostatní aktivně užívané předložkové vazby s výjimkou předložkového pádu *od* + genitiv, v jehož užití autoři chybují ve více než polovině případů, jedná se o chyby ve skloňování jména následujícího po předložce.

Je nutno přihlídnout k faktu, že je tento výzkum postaven na analýze textů, jejichž autory jsou ve velké míře studenti středních škol. Pokud by byl zkoumaný vzorek rozmanitější z hlediska věku autorů, pravděpodobně bych došla k rozličným výsledkům.

5.2 Testování

Pro tyto výzkumné účely jsem sestavila test zaměřený na užívání předložek času určený neslyšícím žákům 7. a 8. tříd základních škol pro sluchově postižené a neslyšícím studentům 1. a 2. ročníků středních škol a odborných učilišť pro sluchově postižené.

V této části výzkumu jsem pracovala se stejnými předložkovými vazbami s časovým významem jako v části předcházející. Zabývala jsem se tedy užíváním předložkových párů *do* + genitiv; *od* + genitiv; *z* + genitiv; *za* + genitiv; *k* + dativ; *na* + akuzativ; *o* + akuzativ; *ob* + akuzativ; *přes* + akuzativ; *v* + akuzativ; *za* + akuzativ; *na* + lokál; *o* + lokál; *po* + lokál; *při* + lokál; *v* + lokál; *nad* + instrumentál a *před* + instrumentál.

Následně popíši strukturu testu a jeho průběh, vyhodnotím užívání jednotlivých předložkových vazeb a úspěšnost při řešení překladového cvičení a porovnáám výsledky obou testovaných skupin.

5.2.1 Struktura testu

Test jsem sestavila na základě prostudované literatury⁵². Rozdělila jsem jej do tří úrovní obtížnosti, přičemž jsem se opírala především o poznatky z učebnic *Čeština pro cizince a azylanty A1–B1*⁵³. Tyto učebnice pracují s různými předložkovými pády na základě Společného evropského referenčního rámce pro jazyky.

V první a nejméně obtížné části testu (A) jsem pracovala s těmito 8 předložkovými vazbami: *do* + genitiv; *od* + genitiv; *v* + akuzativ; *na* + lokál; *o* + lokál; *po* + lokál; *v* + lokál a *před* + instrumentál.

Ve druhé části testu (B) jsem pracovala s těmito 7 předložkovými vazbami: *na* + akuzativ; *o* + akuzativ; *ob* + akuzativ; *přes* + akuzativ; *za* + akuzativ; *při* + lokál a *v* + lokál.

⁵² Bischofová a kol. (2008); Bischofová, Hrdlička (2007); Hádková (2005a); Hádková (2005b); Havránek, Jedlička (2009); Holá (2009); Hrdlička (2000); Hrdlička a kol. (2008); Mluvnice češtiny (1986); PMČ (1995).

⁵³ Bischofová, Hrdlička 2007; Hádková 2005a; Hádková 2005b.

Do třetí a nejobtížnější části testu (C) jsem zahrnula 5 předložkových vazeb, a to: *z* + genitiv; *za* + genitiv; *k* + dativ; *na* + akuzativ a *nad* + instrumentál.

Každá z uvedených předložkových vazeb byla v testu obsažena dvakrát⁵⁴.

Každá část testu obsahovala 3 totožné typy cvičení. Popisovat je budu jako typ 1, typ 2 a typ 3. Kromě nich jsem do testu zařadila jedno překladové cvičení z českého znakového jazyka do češtiny, které jsem umístila na počátek testu, tedy do části A.

Každé cvičení mělo zadání, u něhož jsem se snažila o co nejméně komplikovanou formu, a obsahovalo příkladovou větu (s výjimkou překladového cvičení).

Ve cvičení typu 1 měli žáci a studenti na výběr ze dvou možných předložek. Správnou předložku měli vybrat na základě kontextu věty a zřetelně ji označit (např. zakroužkováním).

Předložkové vazby zařazené do cvičení typu 1 a konkrétní kontext ve větě:

Část A	<i>do</i> + genitiv	<i>do 17.00 hodin</i>
	<i>od</i> + genitiv	<i>od 15.00 hodin</i>
	<i>v</i> + akuzativ	<i>ve čtvrtek</i>
	<i>o</i> + lokál	<i>o prázdninách</i>
	<i>v</i> + lokál	<i>v létě</i>
Část B	<i>ob</i> + akuzativ	<i>ob den</i>
	<i>přes</i> + akuzativ	<i>přes noc</i>
	<i>při</i> + lokál	<i>při obědě, při hodině</i>
Část C	<i>z</i> + genitiv	<i>ze dne</i>
	<i>k</i> + dativ	<i>k ránu</i>
	<i>nad</i> + instrumentál	<i>nad ránem</i>

Ve cvičení typu 2 měli žáci a studenti na výběr ze tří předložek, které měli vepsat do určených míst ve větě.

⁵⁴ Jedinou výjimkou je předložková vazba *na* + lokál, která je obsažena pouze jednou. Důvod je uveden v podkapitole Vyhodnocení testování.

Předložkové vazby zařazené do cvičení typu 2 a konkrétní kontext ve větě:

Část A	<i>na</i> + akuzativ	<i>na podzim</i>
	<i>na</i> + lokál	<i>na jaře</i>
	<i>po</i> + lokál	<i>po snídani</i>
	<i>před</i> + instrumentál	<i>před spaním, rokem</i>
Část B	<i>na</i> + akuzativ	<i>na týden, na jak dlouho</i>
	<i>o</i> + akuzativ	<i>o hodinu, o 10 minut</i>
	<i>v</i> + lokál	<i>v šesti letech</i>
Část C	<i>za</i> + genitiv	<i>za tmy</i>
	<i>k</i> + dativ	<i>k večeru</i>
	<i>na</i> + akuzativ	<i>ze dne na den, z hodiny na hodinu</i>

Ve cvičení typu 3 měli žáci a studenti rozhodnout o korektnosti věty, v níž byly užity předložky času (ty byly barevně vyznačeny). Pokud žáci a studenti rozhodli, že se daná předložka do věty nehodí, měli napsat předložku správnou.

Předložkové vazby zařazené do cvičení typu 3 a konkrétní kontext ve větě:

Část A	<i>do</i> + genitiv	<i>do 23.00 hodin</i>
	<i>od</i> + genitiv	<i>od rána</i>
	<i>v</i> + akuzativ	<i>v 14.00 hodin</i>
	<i>o</i> + lokál	<i>o víkendu</i>
	<i>po</i> + lokál	<i>po obědě</i>
Část B	<i>ob</i> + akuzativ	<i>ob den</i>
	<i>přes</i> + akuzativ	<i>přes hodinu</i>
	<i>za</i> + akuzativ	<i>za měsíc, za 10 minut</i>
Část C	<i>z</i> + genitiv	<i>z hodiny</i>
	<i>za</i> + genitiv	<i>za úplňku</i>
	<i>nad</i> + instrumentál	<i>nad ránem</i>

Překladové cvičení testovalo užívání předložkových vazeb z úrovně A, a to konkrétně: *do* + genitiv (ve slovním spojení *do 16.00*); *od* + genitiv (*od 14.00*); *v* + akuzativ (*v sobotu*); *o* + lokál (*o víkendu*); *po* + lokál (*po obědě*) a *před* + instrumentál (*před týdnem*).

Respondenti měli za úkol doplnit správné předložky a jména následující po předložce do prázdných míst ve větách. Pracovat měli na základě textu ve znakovém jazyce. Výčet daných předložek, s nimiž měli pracovat, byl uveden v zadání. Úspěšnost při řešení překladového cvičení budu hodnotit samostatně. Video obsahující text ve znakovém jazyce je přílohou 4.

Test obsahoval hlavičku testu, kterou respondenti vyplnili před započatím samotné práce.

Hlavička obsahovala informace o škole a třídě/ročníku které respondenti navštěvují, o jejich věku, pohlaví, druhu sluchové vady, případném druhu sluchové vady jejich rodičů a preferovaném způsobu komunikace respondentů.

Podoba celého testu je v příloze 2. Vyplněné testy jsou součástí přílohy 3, testy 1–11 náleží žákům základních škol, testy 12–21 studentům střední školy.

5.2.2 Průběh testování

Testování jsem provedla v průběhu května 2011 na základních školách pro sluchově postižené v Brně, Olomouci a Hradci Králové a na střední škole pro sluchově postižené v Hradci Králové (obory Kuchař, Truhlář, Reprodukční grafik pro média).

Testování se zúčastnilo celkem 43 žáků a studentů, z nichž 20 je neslyšících, 15 nedoslýchavých a 8 slyšících⁵⁵.

Při samotném testování jsem ve většině případů hodinu vedla sama a se žáky nebo studenty jsem komunikovala dle potřeb konkrétní třídy. Tedy ve znakovém jazyce, v mluvené češtině, případně kombinovanou formou.

Před rozdáním testů jsem respondentům vysvětlila obsah hlavičky testu a postup práce s jednotlivými typy cvičení.

⁵⁵ Tyto informace usuzuji z údajů uvedených samotnými žáky a studenty.

Po vyplnění hlavičky jsem promítla video s překladovým cvičením, vždy jsem měla k dispozici projektor. Nejprve jsem přehrála celé video, a následně jej opakovala s tím, že po každé větě následovala pauza pro zapsání řešení. Pokud si žáci nebo studenti přáli opětovné zopakování věty, vyhověla jsem jim.

Následně respondenti pracovali samostatně.

V případě nepochopení zadání jsem jej vysvětlila dle potřeb konkrétního dotazovatele. Na jiné otázky jsem neodpovídala.

Vyplnění celého testu trvalo průměrně 35 min.

U většiny respondentů jsem se setkala s ochotou spolupracovat. Několik z nich mělo po ukončení práce dokonce zájem o sdělení správných řešení.

Porozumění zadáním jednotlivých úloh bylo až na výjimky bez problémů.

5.2.3 Vyhodnocení testování

V testu bylo použito celkem 38 slovních spojení, v nichž figurují předložky času, a to v celkem 18 předložkových vazbách.

Při zpracovávání výsledků testu jsem se rozhodla nehodnotit úlohy 3e) v části A, 2a) v části C a 2d) v části C.

V úloze 3e) v části A je použita předložková vazba *v* + lokál ve slovním spojení *na podzim*. Při sestavování testu jsem se dopustila chyby, kdy jsem toto slovní spojení považovala za předložkovou vazbu *v* + akuzativ. Předložkový pád *v* + lokál byl tedy v testu obsažen celkem třikrát, a tak jsem se rozhodla tuto úlohu nehodnotit.

Úlohy 2a) a 2d) v části C testují užívání předložkové vazby *na* + akuzativ, která je testována již v úlohách části B. Navíc je v části C testována ve slovních spojeních *ze dne na den* a *z hodiny na hodinu*, která jsou v českém jazyce málo frekventovaná, a já tedy nepovažuji za nutné je testovat.

Vyhodnotím zde tedy užívání celkem 35 slovních spojení v 18 předložkových vazbách.

Hodnotit budu testy 20 neslyšících respondentů a jednoho nedoslýchavého respondenta, který jako preferovaný způsob komunikace uvedl znakový jazyk, z čehož podle mého názoru vyplývá velká ztráta sluchu daného respondenta. Celkem se tedy jedná o 21 testů.

Dále uvádím počty žáků a studentů v jednotlivých školách a ročnících.

Základní škola	Brno	7. tř.	1 žák
		8. tř.	2 žáci
	Hradec Králové	8. tř.	4 žáci
	Olomouc	7. tř.	1 žák
		8. tř.	3 žáci
Střední škola	Hradec Králové	1. roč.	8 studentů
		2. roč.	2 studenti

Pouze 3 respondenti pocházejí z neslyšících rodin. Vzhledem k tak malému vzorku dětí neslyšících rodičů nebudu porovnávat úroveň znalostí dané látky dětí slyšících rodičů a dětí neslyšících rodičů.

Hodnocení testů

U každé úlohy jsem hodnotila korektnost nebo nekorektnost řešení. Za nesprávné řešení jsem při tom považovala:

1. chybnou odpověď;
2. žádnou odpověď;
3. označení možnosti „špatně“, ale nezapsání žádné odpovědi u cvičení typu 3.

K výsledkům o úspěšnosti v řešení testů jsem dospěla zprůměrováním počtu správných odpovědí respondentů.

Celková úspěšnost

Základní škola 54 %

Střední škola 56,9 %

Z těchto údajů vyplývá, že průměrná úroveň znalosti užívání předložek času je u žáků 7. a 8. tříd základních škol a studentů 1. a 2. ročníků středních škol pro sluchově

postižené srovnatelná. Při hodnocení užívání jednotlivých předložkových vazeb se tedy vynechám jejich porovnávání.

Úspěšnost žáků základních škol

Hradec Králově	65 %
Olomouc	59,3 %
Brno	32,3 %

Z těchto údajů vyplývá, že se průměrná úroveň znalosti užívání předložek času u žáků 7. a 8. tříd různých základních škol liší. Důvodem jsou pravděpodobně odlišné postupy při výuce českého jazyka.

Porovnávání výsledků studentů různých oborů střední školy považuji, vzhledem k tomu, že se jedná o studenty jediné střední školy, za bezpředmětné.

Úspěšnost řešení jednotlivých úrovní testu

Úroveň A	základní škola	63 %
	střední škola	80 %
Úroveň B	základní škola	46,1 %
	střední škola	45,4 %
Úroveň C	základní škola	50 %
	střední škola	42,5 %

Úroveň A byla tedy prokazatelně nejméně obtížná. Úrovně B a C byly ovšem v obtížnosti na srovnatelné úrovni. To dokládá, že se můj záměr sestavit test o třech různě obtížných částech nezdařil.

Hodnocení užívání jednotlivých předložkových vazeb

V tabulce 3 je zaznamenána celková úspěšnost při řešení úkolů týkajících se jednotlivých předložkových vazeb a úspěšnost při řešení jednotlivých úloh.

Předlož. vazba	Správné užití (%)	Užití v 1. případě				Užití ve 2. případě			
		správně		chybně		správně		chybně	
		počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
do + G	92,9	21	100	0	0	18	85,7	3	14,3
od + G	88	20	95,2	1	4,8	17	80,9	4	19,1
z + G	47,6	13	61,9	8	38,1	7	33,3	14	66,7
za + G	47,6	9	42,8	12	57,2	11	52,4	10	47,6
k + D	59,6	11	52,4	10	47,6	14	66,7	7	33,3
na + A	47,6	10	47,6	11	52,4	10	47,6	11	52,4
o + A	40,5	8	38,1	13	61,9	9	42,8	12	57,2
ob + A	31	6	28,6	15	71,4	7	33,3	14	66,7
přes + A	81	16	76,2	5	23,8	18	85,7	3	14,3
v + A	71,5	19	90,5	2	9,5	11	52,4	10	47,6
za + A	14,3	3	14,3	18	85,7	3	14,3	18	85,7
na + L	61,9	13	61,9	8	38,1				
o + L	54,8	17	80,9	4	19,1	6	28,6	15	71,4
po + L	57,1	17	80,9	4	19,1	7	33,3	14	66,7
při + L	57,1	6	28,6	15	71,4	18	85,7	3	14,3
v + L	73,8	18	85,7	3	14,3	13	61,9	8	38,1
nad + I	21,45	7	33,3	14	66,7	3	14,3	18	85,7
před + I	60	11	52,4	10	47,6	14	66,7	7	33,3

Tab. 3 Úspěšnost při řešení úkolů souvisejících s jednotlivými předložkovými vazbami s časovým významem

Následuje výčet chyb, které se vyskytly při řešení úloh souvisejících s jednotlivými předložkovými vazbami. Zaznamenám zde konkrétní slovní spojení, která byla použita v testu, typ cvičení, které jej obsahovalo, a případně popis konkrétních chyb spolu s počtem jejich výskytu v analyzovaných testech.

Typy cvičení zde uvádím, protože si uvědomuji, jak důležitou roli hrály při řešení jednotlivých úloh. Fakt, že jednotlivé předložkové vazby byly testovány v různých typech cvičení, samozřejmě ovlivňuje výsledky testování. Pro další podobné výzkumy tedy doporučuji odlišný postup při tvorbě testu.

od + genitiv

<i>do 17.00</i>	typ 1		0
<i>do 23.00</i>	typ 3	záměna za předložku <i>do</i>	2
		žádné řešení	1

do + genitiv

<i>od 15.00</i>	typ 1	záměna za předložku <i>na</i>	1
<i>od rána,</i>	typ 3	záměna za předložku <i>do</i>	1
		záměna za předložku <i>po</i>	1
		žádné řešení	2

z + genitiv

<i>ze dne</i>	typ 1	záměna za předložku <i>k</i>	8
<i>z hodiny</i>	typ 3	záměna za předložku <i>k</i>	1
		záměna za předložku <i>na</i>	4
		záměna za předložku <i>od</i>	1
		záměna za předložku <i>v</i>	3
		záměna za předložku <i>za</i>	4
		žádné řešení	1

za + genitiv

<i>za tmy</i>	typ 2	záměna za předložku <i>k</i>	3
		záměna za předložku <i>na</i>	8
		záměna za předložku <i>v</i>	1
<i>za úplňku</i>	typ 3	záměna za předložku <i>k</i>	1
		záměna za předložku <i>na</i>	2
		záměna za předložku <i>ob</i>	1
		záměna za předložku <i>od</i>	1
		záměna za předložku <i>v</i>	1
		záměna za předložku <i>z</i>	1
		záměna za předložku <i>za</i>	1
		žádné řešení	2

k + dativ

<i>k ránu</i>	typ 1	záměna za předložku <i>na</i>	10
<i>k večeru</i>	typ 2	záměna za předložku <i>na</i>	3
		záměna za předložku <i>za</i>	4

na + akuzativ

<i>na týden</i>	typ 2	záměna za předložku <i>o</i>	2
		záměna za předložku <i>v</i>	8
		záměna za předložku <i>za</i>	1
<i>na jak dlouho</i>	typ 2	záměna za předložku <i>o</i>	3
		záměna za přísl./částici <i>už</i>	1
		záměna za předložku <i>v</i>	7

o + akuzativ

<i>o hodinu</i>	typ 2	záměna za předložku <i>na</i>	5
		záměna za předložku <i>v</i>	7
		žádné řešení	1
<i>o 10 minut</i>	typ 2	záměna za předložku <i>na</i>	7
		záměna za předložku <i>v</i>	5

ob + akuzativ

<i>ob den</i>	typ 1	záměna za předložku <i>o</i>	13
		žádné řešení	2
<i>ob den</i>	typ 3	záměna za předložku <i>do</i>	2
		záměna za předložku <i>na</i>	2
		záměna za předložku <i>o</i>	1
		záměna za předložku <i>od</i>	2
		záměna za předložku <i>při</i>	1
		záměna za předložku <i>v</i>	1
		žádné řešení	5

přes + akuzativ

<i>přes noc</i>	typ 1	záměna za předložku <i>o</i>	4
		žádné řešení	1

<i>přes hodinu</i>	typ 3	záměna za předložku <i>na</i>	1
		žádné řešení	2
v + akuzativ			
<i>ve čtvrtek</i>	typ 1	nevokalizovaná podoba	2
<i>v 14.00</i>	typ 3	záměna za předložku <i>do</i>	3
		záměna za předložku <i>na</i>	3
		záměna za předložku <i>od</i>	4
za + akuzativ			
<i>za měsíc</i>	typ 3	záměna za předložku <i>na</i>	2
		záměna za předložku <i>od</i>	1
		záměna za předložku <i>po</i>	1
		záměna za předložku <i>před</i>	1
		záměna za předložku <i>při</i>	11
		záměna za přísl./částici <i>už</i>	1
		žádné řešení	1
<i>za 10 minut</i>	typ 3	záměna za předložku <i>na</i>	3
		záměna za předložku <i>o</i>	4
		záměna za předložku <i>v</i>	10
		žádné řešení	1
na + lokál			
<i>na jaře</i>	typ 2	záměna za předložku <i>po</i>	4
		záměna za předložku <i>před</i>	4
o + lokál			
<i>o prázdninách</i>	typ 1	záměna za předložku <i>od</i>	3
		žádné řešení	1
<i>o víkendu</i>	typ 3	záměna za předložku <i>na</i>	2
		záměna za předložku <i>po</i>	1
		záměna za předložku <i>v</i>	11
		žádné řešení	1

po + lokál

<i>po snídani</i>	typ 2	záměna za předložku <i>na</i>	2
		záměna za předložku <i>před</i>	2
<i>po obědě</i>	typ 3	záměna za předložku <i>do</i>	7
		záměna za předložku <i>na</i>	1
		záměna za předložku <i>o</i>	1
		záměna za předložku <i>v</i>	3
		žádné řešení	2

při + lokál

<i>při obědě</i>	typ 1	záměna za předložku <i>v</i>	15
<i>při hodině</i>	typ 1	záměna za předložku <i>ob</i>	3

v + lokál

<i>v létě</i>	typ 1	záměna za předložku <i>na</i>	3
<i>v šesti letech</i>	typ 2	záměna za předložku <i>o</i>	7
		záměna za předložku <i>před</i>	1

nad + instrumentál

<i>nad ránem</i>	typ 1	záměna za předložku <i>na</i>	14
<i>nad ránem</i>	typ 3	záměna za předložku <i>do</i>	1
		záměna za předložku <i>k</i>	1
		záměna za předložku <i>na</i>	5
		záměna za předložku <i>před</i>	1
		záměna za předložku <i>při</i>	1
		záměna za předložku <i>v</i>	1
		záměna za předložku <i>z</i>	4
		záměna za předložku <i>za</i>	2
		žádné řešení	2

před + instrumentál

<i>před spaním</i>	typ 2	záměna za předložku <i>na</i>	7
		záměna za předložku <i>po</i>	3
<i>před rokem</i>	typ 2	záměna za předložku <i>na</i>	5

Hodnocení úspěšnosti při řešení překladového cvičení

V tabulce 4 je uvedena celková úspěšnost v užívání jednotlivých předložkových vazeb při řešení překladového cvičení a úspěšnost skupiny žáků základních škol a skupiny studentů střední školy pro sluchově postižené. Za správné řešení jsem považovala jen takové, kde byla užita daná předložka ve spojení s daným jménem ve správném gramatickém tvaru.

Předlož. vazba	Správné užití (%)	Základní škola				Střední škola			
		správně		chybně		správně		chybně	
		počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
do + G	85,9	9	81,8	2	18,2	9	90	1	10
od + G	81,3	8	72,7	3	27,3	9	90	1	10
v + A	57,8	5	45,5	6	54,5	7	70	3	30
o + L	9,6	1	9,1	10	90,9	1	10	9	90
po + L	19,6	1	9,1	10	90,9	3	30	7	70
před + I	10	0	0	11	100	2	20	8	80

Tab. 4 Úspěšnost v užívání jednotlivých předložkových vazeb při řešení překladového cvičení

Z údajů uvedených v tabulce 4 vyplývá, že studenti střední školy byli v řešení překladového cvičení úspěšnější než žáci základních škol. Vysvětlit si to můžeme tím, že starší studenti lépe ovládají znakový jazyk a mají více zkušeností s překladem ze znakového jazyka do jazyka českého.

Průměrná úspěšnost při řešení tohoto cvičení byla 44 %. Pouze 1 student toto cvičení vyřešil bezchybně. 1 student zapsal všechny předložky správně a chyboval jen v psaní tvarů jmen následujících po předložce. Oba tito studenti jsou dětmi neslyšících rodičů. To ilustruje důležitost včasného osvojení mateřského jazyka pro učení se dalším jazykům.

Dále se zastavím u jednotlivých chyb, které se vyskytly v řešení překladového cvičení. U některých z nich se pokusím o jejich analýzu a vysvětlení. Postupovat budu podobně jako u výše uvedených analýz, budu tedy popisovat chyby v užití jednotlivých předložkových vazeb. Pro transparentnost kontextu vždy uvedu celou větu, v níž bylo užívání dané předložkové vazby testováno.

do + genitiv

*Nepůjdu, fotbal je od 14.00 **do** 16.00 hodin.*

Z celkových 21 respondentů se při řešení této úlohy dopustili chyby pouze 3. Dvakrát šlo o záměnu předložky *do* za předložku *od*, domnívám se, že se jednalo o přesmyčku písmen. 1 žák předložku *do* zaměnil za předložku *v*, pro což nemám jasné vysvětlení.

od + genitiv

*Nepůjdu, fotbal je **od** 14.00 do 16.00 hodin.*

Také při řešení této úlohy si respondenti počínali velmi dobře. V 1 případě se jednalo o záměnu za předložku *do*, v 1 případě respondent přeložil časový údaj (zapsal konkrétně 2 *hod*) a 2 žáci základní školy přeložku *od* zaměnili za předložku *v*.

v + akuzativ

*Co budeš dělat **v** sobotu?*

Téměř polovina respondentů při řešení této úlohy chybovala. Nesprávná řešení, v nichž bylo použito jméno *sobota*, byla následující⁵⁶: *sobota* (2); *od sobotu* (1); *v sobota* (1) a *ty sobota* (1). Dvakrát se v řešeních objevilo slovní spojení *o prázdninách* a jednou *od prázdninách*, což si vysvětluji tím, že věta *Co budeš dělat o prázdninách?* je žákům a studentům (řekla bych až) důvěrně známá, a proto větu automaticky dokončili použitím tohoto slovního spojení bez ohledu na význam sdělení obsaženého ve videu. Jedno řešení bylo nečitelné.

⁵⁶ Čísla uvedená v závorkách znamenají počet výskytů jednotlivých řešení.

o + lokál

*To nevadí, **o víkendu** chodím pravidelně na fotbal.*

Z celkového počtu 21 respondentů tuto úlohu správně vyřešili pouze 2. Předložka *o* ve spojení s nekorektním tvarem slova *víkend* byla použita jednou, a to v případě *o víkend*. Dále byla předložka *o* užita v těchto chybných překladech: *o prázdninách* (1); *o před* (1) a *o výletě* (1). Dvakrát nebylo uvedeno žádné řešení a ostatní řešení byla následující: *do* (1); *do fotb.* (1); *do fotbal* (1); *do 9 hodin* (1); *ja pred* (1); *já rád* (1); *já vzdychky výlet* (1); *já nečitelné slovo* (1); *od vždy* (1); *protože nečitelné slovo* (1); *před* (1); *ve víkendu* (1); *ze pořad* (1).

po + lokál

Po obědě půjdu na fotbal.

Správný překlad do češtiny v této úloze zapsali 4 respondenti. Chybná řešení, která byla nejbližší řešení správnému, byla: *po oběd* (2); *po oběde* (2); *po oběda* (1); *po obědu* (1); *po obět* (2); *oběd po* (1) a *od obed* (1). Dále *po jídle* (1) a *po snídani* (1). Tyto odpovědi vypovídají o tom, že respondenti porozuměli jak textu ve znakovém jazyce, tak i české větě. Řešení, která jsou korektnosti vzdálenější, byla: *neví asi* (1); *po* (1) a *po před* (1). Dvakrát nebylo zapsáno žádné řešení.

před + instrumentál

*To bude horor, protože **před týdnem** prohráli.*

Z celkového počtu 21 respondentů tuto úlohu správně vyřešili pouze 2. Správnému překladu se nejvíce blížila tato 2 chybná řešení: *před týden* (1) a *před minulý týden* (1). U druhého uvedeného případu řešení je patrná interference ze znakového jazyka⁵⁷ podobně jako u řešení: *minulý týden* (1); *před minuly* (1); *před milune* (1); *před minule jste* (1); *od minulý* (1); *v minuly* (1) a *minulý jste* (1). Další chybná řešení, která se vyskytla v této úloze jsou: *důvod minulý* (1); *jsme fotbal* (1); *jsme před* (1); *před tém* (1); *před volejbal* (1); *v týden bylo* (1) a *video minulý* (1). 1 řešení bylo nečitelné a 1 respondent neuvedl žádné řešení.

⁵⁷ Slovním komponentem znaku MINULÝ TÝDEN je slovní spojení *minulý týden*.

Z analýzy řešení překladového cvičení vyplývá, že překlad ze znakového jazyka do češtiny je pro neslyšící žáky a studenty nesnadným úkolem. V některých případech chybování se jedná o interference ze znakového jazyka, u jiných případů je nasnadě vysvětlení neporozumění české větě.

Je zřejmé, že by bylo přínosem, kdyby učitelé ve výuce češtiny více využívali kontrastivního přístupu a do svých hodin zařadili také procvičování překladu ze znakového jazyka do češtiny.

Závěr

V této bakalářské práci jsem se zaměřila na užívání předložek času v psaném projevu českých neslyšících. Svůj výzkum jsem postavila na analýze vzorku textů a na výsledcích testu určeném žákům a studentům škol pro sluchově postižené, který jsem sestavila pro tyto výzkumné účely. V obou částech výzkumu jsem sledovala správnost užívání jednotlivých předložek v kontextu a korektnost tvarů jmen následujících po předložkách.

Ve vlastních textech neslyšící aktivně užívají jen některé předložkové vazby, a to v často se opakujících slovních spojeních. Taková slovní spojení jsou většinou bezchybná jak z hlediska užití předložky času v kontextu, tak i z hlediska korektního skloňování jména následujícího po předložce. Moje hypotéza 1 a hypotéza 2 se tedy potvrdily.

Moje hypotéza 3 se nepotvrdila. Úroveň znalosti správného užívání primárních předložek času je u neslyšících studentů 1. a 2. ročníků středních škol na srovnatelné úrovni jako u neslyšících žáků 7. a 8. tříd základních škol. To neplatí pouze pro řešení překladového cvičení ze znakového jazyka do češtiny, kde studenti středních škol dosáhli lepších výsledků.

Testování úrovně užívání předložek času u neslyšících žáků a studentů základních a středních škol pro sluchově postižené ukázalo, že tato látka je pro neslyšící problematickou. Celková úspěšnost při řešení testů byla 55,5 %, což je podle mého názoru alarmující. Protože umění správného vyjadřování času je pro každého jedince v životě nepostradatelné, měli bychom této látce při výuce českého jazyka věnovat větší pozornost. Za přínosné bych považovala věnování více pozornosti především překladovým cvičením ze znakového jazyka v průběhu hodin češtiny, aby si žáci a studenti uvědomili rozdílnosti obou jazyků ve vyjadřování času.

Použitá literatura

- BAKER-SHENK, CH.; COKELY, D. *American Sign Language: A Teacher's Resource Text on Grammar and Culture*. Washington, D. C. : Gallaudet University Press, 1980.
- BENEDIKTOVÁ, D. *Korpus psané češtiny českých neslyšících*. Bakalářská práce. Praha : FFUK, 2010.
- BISCHOFOVÁ, J.; HASIL, J.; HRDLIČKA, M.; KRAMÁŘOVÁ, J. *Čeština pro středně a více pokročilé*. Praha : Karolinum, 2008.
- BISCHOFOVÁ, J.; HRDLIČKA, M. *Čeština pro cizince a azylanty, B1*. Praha : MŠMT ČR, SOZE, 2007.
- BRENNAN, M. Marking Time in British Sign Language. In KYLE, J.; WOOL, B. (Eds.). *Language in Sign*. London : Croom Helm, 1983, s. 10–31.
- ČERNÝ, J. *Úvod do studia jazyka*. Olomouc : Rubico, 1998.
- HÁDKOVÁ, M. *Čeština pro cizince a azylanty, A1*. Praha : MŠMT ČR, 2005a.
- HÁDKOVÁ, M. *Čeština pro cizince a azylanty, A2*. Praha : MŠMT ČR, SOZE, 2005b.
- HAVRÁNEK, B.; JEDLIČKA, A. *Stručná mluvnice česká*. Praha : Nakladatelství Fortuna, 2002.
- HOLÁ, L. *Czech Express 1*. Praha : Akropolis, 2007.
- HOLÁ, L. *Czech Express 2*. Praha : Akropolis, 2008a.
- HOLÁ, L. *New Czech step by step*. Praha : Akropolis, 2008b.
- HOLÁ, L.; BOŘILOVÁ, P. *Česky krok za krokem 2*. Praha : Akropolis, 2009.
- HRDLIČKA, M. *Předložky ve výuce češtiny jako cizího jazyka*. Praha : Karolinum, 2000.
- HRDLIČKA, M. a kol. *Čeština pro cizince a azylanty, B2*. Brno : SOZE, 2008.
- Kol. autorů. *Mluvnice češtiny*. Díl 2. Tvarosloví. Praha : Academia, 1986.
- Kol. autorů. *Průruční mluvnice češtiny*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1995.
- KOMORNÁ, M. *Psaná čeština českých neslyšících – čeština jako cizí jazyk*. Praha : Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008.
- MACUROVÁ, A. Naše řeč? In *Naše řeč*, 1998, 81, s. 179–188.

- MACUROVÁ, A. Poznáváme český znakový jazyk IV. Vyjadřování času. In *Speciální pedagogika*. 2003, roč. 14, č. 2, s. 89–98.
- MACUROVÁ, A. ... protože já bavím spolu vypravovat (Komunikace v dopisech českých neslyšících), In *Slovo a slovesnost*, 56, 1995 s. 23–33.
- MACUROVÁ, A. Předpoklady čtení. In: *Četba sluchově postižených*. Praha : FRPSP, 1999, s. 35–42.
- POLÁKOVÁ, M. *Čtení s porozuměním? (Čeští neslyšící a české texty)* Diplomová práce. Praha: FF UK, 2000.
- QUIGLEY, S. P.; PAUL, P. V. *Language and Deafness*. San Diego : College-Hill Press, 1984.
- RICHTEROVÁ, K. *Vyjadřování času v psané češtině českých neslyšících*. Diplomová práce. Praha: FFUK, 2009.
- SOCHROVÁ, M. *Český jazyk v kostce*. Havlíčkův Brod : Fragment, 2007.
- STYBLÍK, V.; ČECHOVÁ, M.; HAUSER, P.; HOŠNOVÁ, E. *Základní mluvnice českého jazyka*. Praha : SPN, 2004.
- ŠEBKOVÁ, H. *Psaná čeština českých neslyšících v internetové komunikaci*. Diplomová práce. Praha : FFUK, 2008.
- VALLI, C.; LUCAS, C.; MULROONEY, K. J. *Linguistics of American Sign Language. An Introduction*. Washington, D. C. : Clerc Books, Gallaudet University Press, 2002, s. 120–122.
- WAGNEROVÁ, J. *Kategorie rodu v češtině českých neslyšících*. Diplomová práce. Praha : FFUK, 2008.
- WILBUR, R. American Sign Language: Linguistic and Applied Dimensions. 2. vyd. Boston, Mass : Little, Brown, 1987, s. 115–131. In *Struktura a fungování znakového jazyka, Studijní materiály pro obor ČNES*, Praha : 2007, s. 295–306 [online]. [cit. 12. 04. 2011] Dostupné na WWW: <http://ucjtk.ff.cuni.cz/cnes/downloads/studie_SaFZJ.pdf>.

Seznam příloh

Příloha 1	Analyzované texty
Příloha 2	Podoba testu
Příloha 3	Vyplněné testy
Příloha 4	Překladové cvičení